

7. Педагогический словарь в 2-х томах. – М.: АПН, 1960. – Том 1. – 774 с., Том 2. – 776 с.
8. Проказа О. Гумантаризація і гуманізація освіти як наукова проблема: шляхи її практичної реалізації // Директор школи. – 2006. – № 5. – С.88-93.
9. Сухомлинський В.А. О воспитании. – (сост. С.Соловейчик). – 6-е изд. – Москва: Политиздат, 1988. – С.270.

Анотація

У статті розглядається проблема гуманістичних процесів навчання і виховання в сучасній школі. За нинішніх умов відродження духовності та державності сьогодення вимагає розв'язання цілого спектра проблем, пов'язаних із розвитком самобутнього індивіда: відповідального, добродійного і особливо гуманного.

Аннотация

В статье рассматривается проблема гуманистических процессов обучения и воспитания в современной школе. В нынешних условиях возрождения духовности и государственности сегодняшний день требует разрешения целого спектра проблем, которые связаны с развитием самобытного индивида: ответственного, благочестивного и особенно гуманного.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Писаний Д.М.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО ПРОБЛЕМИ РАБСТВА НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Учитель – художник, школа – мастерская,
где из грубого куска мрамора возникает подобие божества...

К.Д. Ушинский

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку XXI ст. сфера освіти зазнає відчутних змін. Освітня система стає одним з найзначніших та найдинамічніших елементів соціальної інфраструктури. Дуже важливо підтримувати її відповідність об'єктивним вимогам сучасної цивілізації. Цим зумовлений процес реформування освіти, що набув дійсно глобального характеру: остеронь від нього фактично не залишається жодна країна. Оновленню підлягають усі ланки системи освіти – від дитячих садків до університетів. Відродження державної незалежності України та її інтеграція до європейського та світового співтовариства зумовлює нагальну необхідність реформування національної освітньої системи. Протягом останніх років у цьому напрямку було здійснено важливі кроки. В середній школі відбулося впровадження 12-бальної системи оцінювання, 12-річного навчання, а також зовнішнього незалежного тестування для випускників шкіл. Потужним чинником реформування вищої освіти є входження України до сфери Болонського процесу.

Цілком природно, що зараз відбувається переосмислення підходів до змісту освіти. На сучасному етапі відбувається заміна знаннево-орієнтованого підходу, що панував у радянській школі, на особистісно-орієнтований. Відповідно до цього підходу освіта – це перш за все становлення людини, знаходження нею себе, свого образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого початку [3, с.12]. Отже зміст освіти повинен бути спрямований на звільнення творчої енергії кожної людини. Невід'ємною складовою цього підходу є гуманітаризація освіти, що передбачає, перш за все, підвищення якості викладання гуманітарних предметів. Провідне місце серед них займає історія. Як справедливо зазначає О.Ф.Турянська, “ця наука має великий вплив на розвиток самосвідомості учнів”, оскільки “історична освіта природно вирішує завдання позитивного соціального, морального, психологічного самовизначення дитини” [9, с.6]. Зміни у змісті освіти призводять до зміни освітніх технологій, надання останнім особистісної спрямованості. Це тим більш важливо, тому що, на жаль, за останні роки у більшості школярів загубився інтерес до минулого. Значною мірою це зумовлено тим, що сухо, конспективно надані в підручниках факти, які ілюструють розвиток історичного процесу, ніяк не торкаються душі та серця дітей, не переживаються ними як особиста трагедія чи основа для власної гордості. А саме ці моральні та естетичні переживання є шляхом до духовного зростання дитини [9, с.22]. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у розробці нових та вдосконалених старих методів і прийомів викладання, що застосовуються вчителями під час розгляду з учнями різних історичних епох, фактів та суспільних явищ. Серед останніх важливе місце займає рабство.

Якісне, особистісно-орієнтоване викладання навчального матеріалу, пов'язаного з рабством, відіграє дуже важливу роль у формуванні історичної свідомості учнів. Це зумовлено цілою низкою чинників. По-перше, тим величезним значенням, яке мало рабство в історичному розвитку людства в цілому й окремих цивілізацій. (Насамперед, це стосується періоду античності. Також рабство відіграло виключно важливу роль в процесі господарського освоєння Америки європейськими колоністами за нового часу). По-друге, в школах рабство розглядається як явище далекого минулого, як анахронізм. На превеликий жаль, це не відповідає дійсності. Однією з глобальних проблем сучасності є торгівля людьми. Ця проблема не визнає державних кордонів, не зважає на відмінності між розвинутими державами і державами, що розвиваються. Вона чудово адаптується як до бідності, так і до розкоші і тому є актуальною майже для всіх народів. Жертви торгівлі людьми потрапляють в сучасне рабство, масштаби якого вражають. За даними доповіді ЦРУ США, в 2003 р. в світі налічувалося близько 27 млн. рабів. Рабство в тій чи іншій формі існує майже в 50 країнах. При чому окремі держави (Нігер) “дозріли” до законодавчого

скасування рабства тільки на початку XXI ст. (2003 р.) [2, с.89]. На жаль, не обминуло це лихо і Україну. В ЗМІ час від часу з'являються повідомлення про українських громадян, що стали жертвами торгівлі людьми і потрапили до закордонного рабства [2, с.92]. Одна з головних причин поширення цього ганебного явища на пострадянському просторі безпосередньо пов'язана зі сферою освіти. Це вкрай недостатня обізнаність значної кількості українських громадян, особливо молоді, щодо торгівлі людьми. За даними соціологічного опитування 300 луганських школярів (учнів IX–XI класів середніх загальноосвітніх шкіл №№ 1; 3; 7; 13 та 19), проведеного нами в листопаді 2007 р., 27% респондентів не знають жодного способу експлуатації жертв торгівлі людьми. Показово, що 63% респондентів погодилися б на нелегальну роботу за кордоном в разі виникнення серйозних матеріальних труднощів; 62% респондентів погодилися б на шлюб з іноземним громадянином. В той же час майже 40% респондентів зізналися нам, що недостатньо поінформовані про права українських громадян за кордоном. Нарешті, майже 98% респондентів не знають жодної урядової, а 84,7% респондентів – жодної громадської організації, що займаються протидією торгівлі людьми. Але давати знання, необхідні для нормального життя в суспільстві, покликана саме школа. Проте в школах учні щороку чують, що рабства вже давно не існує. Тобто школа сприяє формуванню у підростаючого покоління хибного стереотипу, що є дуже небезпечним. Ось чому проблеми, пов'язані з рабством, мають виключно важливе значення для нашого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Теорії особистісно-орієнтованого навчання присвячено чимало праць видатних вітчизняних та закордонних спеціалістів. Серед досліджень останніх років досить серйозний інтерес становлять роботи Є.В.Бондаревської та О.Ф.Турянської, в яких було поставлено цілу низку актуальних загальнометодичних питань та окреслено деякі шляхи їх вирішення [3; 9]. Окремі матеріали, так чи інакше пов'язані з рабством, містяться в методичних рекомендаціях та методичних розробках педагогів-новаторів М.Александрри та С.Голованова, А.Бульвінського, О.Ільюшиної та В.Сотніченко, Л.Шугаєвої [1; 4; 5; 10]. Цікаві та корисні дидактичні матеріали містяться також у деяких методичних посібниках радянського періоду [7; 8]. Що ж стосується теми даної статті, то вона практично не висвітлювалася у вітчизняній педагогічній науці.

Формулювання цілей статті... Метою нашої статті є характеристика застосування основних методів, прийомів та засобів навчання до проблеми рабства; огляд методичних розробок уроків та методичних рекомендацій, пов'язаних з цим суспільним явищем. Автор прагнув показати на конкретних прикладах шляхи формування особистісного ставлення учнів до рабства на уроках історії.

Виклад основного матеріалу дослідження... При розгляді практично будь-якої теми вчитель історії стикається з суперечністю між важливістю і актуальністю теми з одного боку, а з іншого боку – дуже малою кількістю годин для її вивчення школярами. Стосовно проблеми рабства, ми чітко бачимо також нерівномірність у кількості годин, передбачених програмою для вивчення цього явища в різних класах. І це природно, адже рабовласницький спосіб виробництва був панівним тільки в Стародавньому світі. Але в VII класі (в курсі всесвітньої історії) рабство не розглядається, наче його не було взагалі [6, с.90-94]. В IX ж класі (за умов належного розподілу вчителем навчальних годин в рамках теми) на вивчення Громадянської війни в США відводиться тільки 1 година [6, с.112]. За таких обставин вкрай важко навіть акцентувати увагу учнів на самому факті існування рабства в новий час, не кажучи вже про те, щоб виділити його типологічні особливості. Щоправда, більше можливостей для розгляду рабства в VII та VIII класах в курсі історії України [6, с.22-32].

Таким чином, проаналізувавши зміст навчальних програм, ми доходимо висновку, що формування в учнів особистісного ставлення до рабства на уроках історії майже цілковито залежить від ініціативи вчителя. Розв'язання вищезгаданої суперечності за рахунок збільшення кількості навчальних годин є неприйнятним. На наш погляд, потрібно вирішувати проблему саме шляхом підвищення якості викладання. У зв'язку з цим вважаємо доцільним здійснити огляд дидактичних матеріалів, методичних рекомендацій та методичних розробок педагогів-новаторів, використання яких значно полегшить спеціалістам вирішення цієї проблеми.

Подібно до того, як в кожному ремеслі, в багатьох видах художньої творчості успіх митця значною мірою залежить від використаних інструментів і техніки обробки матеріалу, ефективна педагогічна діяльність неможлива без правильного вибору методів. Саме в царині методів більше за все проявляється власна творчість, індивідуальна майстерність педагогів, і тому методи навчання завжди були й завжди залишаться сферою високого педагогічного мистецтва.

Якими ж методами оперують сучасні вчителі історії? Існує дуже багато класифікацій дидактичних методів, запропонованих різними науковцями. Так, І.Я.Лернер та М.М.Скаткін за типом (характером) пізнавальної діяльності виділяли, зокрема, пояснювально-ілюстративний (інформаційно-рецептивний) та дослідницький метод.

Використовуючи інформаційно-рецептивний метод, вчитель подає знання в "готовому" вигляді та організує різними засобами сприйняття цих знань. Так, наприклад, на уроках з історії стародавнього Єгипту (коли учні вперше зустрічаються з явищем рабства) вчитель дає визначення рабства, розказує про різні його джерела та способи використання рабів. Учні ж сприймають і осмислюють інформацію, запам'ятовують її.

Докорінно відрізняється від нього дослідницький метод. Вчитель формулює проблему, вирішенню якої приділяється певний відрізок навчального часу. Наприклад, при розгляді Великих географічних відкриттів проблема може бути сформульована так: чи були наслідки Великих географічних відкриттів виключно позитивними? Як вони вплинули на долю різних континентів? Учням можна роздати заздалегідь підготовлений фактичний матеріал, в якому б містилася інформація про работоргівлю. Учні, проаналізувавши матеріал, мають дійти до висновку: Великі географічні відкриття були видатним досягненням європейської цивілізації, але наслідки їх були трагічними для корінного населення Америки, яке винищувалося, а ще більше – для Африки, яка на 4 століття стала джерелом рабів для господарського освоєння Нового Світу.

Однією з найбільш поширених є класифікація методів навчання, запропонована академіком Ю.К.Бабанським. Він виділив, зокрема, такі групи методів навчання:

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.
2. Методи стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності.

В рамках першої групи виділяються, зокрема, методи словесні та наочні. До словесних методів належать розповідь, навчальна лекція та бесіда. Під час розповіді, а особливо – навчальної лекції можна висвітлити питання, пов'язані з рабством, дуже змістовно, логічно, яскраво, використовуючи різноманітні документальні матеріали. Це, зокрема, Закони вавилонського царя Хаммурапі; фрагменти творів Плутарха та Страбона, що свідчать про край важке становище ілотів; давньоримські Закони XII таблиць; "Салічна правда"; документи з архіву толедських мосарабів (присвячені рабству в середньовічній Іспанії), прокламації американських аболіціоністів, акти та конвенції про скасування трансатлантичної работоргівлі, а також рабства в США в XIX ст. Про рабство на теренах сучасної України в різні епохи можна дізнатися з творів Маврикія Стратега, "Руської правди", описів Брацлавського замку (де розповідається про напад кримських татар та поневолення людей), трактату Михалона Литвина "Про вдачу татар, литовців і московитів", договору між Військом Запорізьким та турецьким султаном 1649 р. (що передбачав можливість вільного викупу невольників) та з багатьох інших документів. Ці історичні джерела можна знайти в хрестоматіях з історії України, історії Стародавнього Сходу, Стародавньої Греції та Риму, середніх віків, а також нового часу.

Не менш важливе значення для докладного висвітлення проблеми рабства має художня література. Серед найбільш змістовних та цікавих прозових творів можна назвати романи італійського письменника Р. Джованьолі "Спартак", американської письменниці Г. Бічер-Стоу "Хатина дядька Тома", українських письменників П.Загребельного "Роксолана", В. Малика (тетралогія "Посол Урус-Шайтана", "Фірман султана", "Чорний вершник", "Шовковий шнурок"), а також романи російського письменника В.Пікуля "Фаворит", "Слово та діло". Також проблема рабства знайшла своє відображення в шедеврах світової поезії: безсмертних поемах великого Гомера ("Іліада" та "Одисея"), англійського поета Т.Прингла ("Бечуанський хлопчик", "Пісня дикого бушмена"), неперевершених ліричних віршах бразильського поета К.Альвеса, а також Г.Гейне ("Невольницький корабель"). Будь-який з цих творів не залишить серце школяра байдужим до страждань мільйонів рабів.

У досить комфортній, невимушеній обстановці проблему рабства можна розглядати й під час бесіди. Саме в бесіді часто можна почути вельми оригінальні погляди школярів на проблеми вітчизняної та світової історії.

Дуже багато можливостей для висвітлення будь-якої проблеми, в тому числі проблеми рабства, дають вчителю наочні методи. До основних наочних методів Бабанський відніс ілюстрацію та демонстрацію. Ілюстрація передбачає показ учням картин, портретів, плакатів, карт і т. ін. Нами зібрано досить багатий ілюстративний матеріал з проблеми рабства. Наприклад, репродукції картин К.Брюллова "Вірсавія", "У гаремі"; гравюри з зображенням Кафи – найбільшого невольничого ринку Кримського ханства; картини європейських художників, на яких зображені яничари; малюнки французького інженера Г. де Боплана, що зображають тактику татарської кінноти під час нападів на українські землі; портрети Роксолани та Сулеймана I; малюнки, що ілюструють розташування невольників на галерах; портрети американських аболіціоністів У.Гаррісона, Т.Велда, Дж.Брауна, Ф.Дугласа, Г.Табмен. Демонстрація ж передбачає показ фільмів, діафільмів, схем і т. ін.

Серед методів стимулювання та мотивації навчально-пізнавальної діяльності особливе місце займають методи формування пізнавального інтересу. До них відносять, зокрема, метод створення емоційно-моральної ситуації. Вивчаючи, наприклад, работоргівлю часів Великих географічних відкриттів, а також рабство в США, можна зачитати вірш Т.Прингла "Работоргівець" та уривок з роману "Хатина дядька Тома", де розповідається про життя та характер плантатора Саймона Легрі. Перед учнями треба поставити питання про вплив рабства на внутрішній світ поневолювачів. Вплив неволі на рабів античної доби дуже яскраво змальований в Гомеровій "Одисеї". Використання наведених літературних творів допоможе учням усвідомити, що рабство руйнувало суспільство зсередини не тільки в економічному, а й у духовному відношенні. Також вчителю можна застосовувати прийоми здивування, цікаві аналогії, співставлення наукових і повсякденних пояснень суспільних явищ.

Не менш важливу роль у дидактичному процесі відіграють також засоби навчання. Традиційно дидактичні засоби поділяються на візуальні, аудіальні, аудіовізуальні та такі, що частково автоматизують процес навчання. До візуальних належать моделі, таблиці, карти, схеми, картини. При висвітленні проблеми рабства, окрім картин, можна

скористатися картографічними матеріалами, що містяться, зокрема, в енциклопедіях і атласах. Наприклад, це може бути карта татарських шляхів в Україні, карта морських походів козаків із зазначенням найбільших невіленьницьких ринків Туреччини, карта під назвою “Торгівля та влада в Африці 1500-1800 рр.”, на якій зображено основні шляхи работоргівлі. Характеризуючи рабство як одну з основних причин Громадянської війни в США, доцільно скласти і навести схему, що докладно відображає породжені рабством суперечності в американському суспільстві.

До аудіальних засобів належать магнітофони, музичні центри та ін. Їх використання виключно важливе під час розгляду тем, що стосуються культури, зокрема, музики (наприклад, при ознайомленні учнів з українськими народними піснями та думами часів польсько-литовської доби, де оспівується тяжка доля невіленьників – “Невіленьницький плач”, “Дума про Марусю Богуславку”, “Зажурилась Україна, бо нічим прожити”, “За річкую вогні горять”). До аудіовізуальних засобів належать навчальні фільми. За радянської доби було випущено досить цікаві фільми, що стосуються і проблеми рабства. Це, зокрема, “Спартанський шифр” та “Північ і Південь (з історії Громадянської війни у США)” [8, с.171–172]. Нарешті, дуже важливим фактором розвитку освіти є її інформатизація. Нові інформаційні технології набувають все більшого значення в освітньому процесі. Вони відкривають дуже широкі можливості для підвищення ефективності навчального процесу. Серед величезного навчального потенціалу нових інформаційних технологій насамперед треба виділити мультимедійні презентації. Автор набув певного досвіду в оформленні презентацій, що яскраво ілюструють проблему рабства (презентації присвячено, зокрема, суспільному устрою та работоргівлі Кримського ханства, а також рабству напередодні Громадянської війни в США). Також треба відзначити досить широке впровадження в навчальний процес комп’ютерних підручників та комп’ютерного тестування.

Винятково важливу і корисну роботу здійснюють педагоги, що розробляють нові цікаві завдання, а також нестандартні уроки. Вивчення запропонованих ними розробок та використання їх на практиці дозволяє іншим вчителям накопичувати значний досвід творчої роботи з дітьми, сприяє оптимізації та підвищенню ефективності навчального процесу. Тому дуже доцільно ознайомитися з методичними рекомендаціями та методичними розробками уроків недавнього минулого і сучасності, що стосуються рабства.

Важливе значення для активізації самостійного творчого мислення учнів має застосування як в навчальній, так і в позакласній роботі історичних ігор. В роботі Г.А.Кулагіної “Сто ігор з історії” знаходимо декілька цікавих ігор, які можна застосувати під час розгляду проблем, пов’язаних з рабством. Наприклад, це вікторина імен “Чи жили вони?”. За задумом дослідниці, вчителю треба написати близько 20 імен реальних історичних діячів епохи античності, а також давньогрецьких богів та героїв (напр., Ганнібал, Аполлон, Перикл, Діоніс, Спартак, Савмак та ін.). Учням же треба згрупувати імена в 2 колонки: в першу – реальних історичних діячів, в другу – богів і героїв [7, с.76]. В доробці хронологічних задач “Як довго?” учням задаються питання, зокрема, стосовно тривалості монгольських завоювань у Східній Європі, російсько-турецьких війн другої половини XVIII ст., наслідком яких було припинення работоргівлі Кримського ханства, тривалості боротьби американських рабів за свободу після повстання Джона Брауна [7, с.149]. Відзначимо, що тематика названих ігор не присвячена цілком проблемі рабства. Але за умов творчого перероблення змісту тієї чи іншої гри вчитель може закріпити в ігровій формі знання учнів щодо цього суспільного явища. Творче застосування історичних ігор сприяє поглибленню знань учнів, розширенню кругозору, розвитку загальної культури, різнобічних інтересів і здібностей [7, с.5].

Цікаві й корисні методичні рекомендації на тему “Культура Стародавнього Риму” пропонують М.Александра та С.Голованов. Мистецтво може багато що розповісти про суспільний устрій епохи, його досягнення та вади. Значна частина матеріалу присвячена рабству. Так, досить цікавою є інформація про те, що професія скульптора вважалася гідною лише праці рабів. Це може викликати в учнів здивування і підвести до проблеми духовних цінностей давньоримського суспільства. Розглядаючи ж Колізей як пам’ятник римської архітектури, природно, треба розглянути його призначення. Вчитель розказує про бої гладіаторів, що відбувалися там, про специфіку різних типів боїв (індивідуальних та групових поєдинків, “навмахії” – інсценованої морської баталії римлян з піратами, боїв гладіаторів з дикими тваринами). Робиться важливий висновок морального характеру про те, що “тільки розбещеність римського натовпу може пояснити палку любов до кривавих видовищ” [1, с.18-20].

Останнім часом значна увага приділяється розробці оригінальних авторських технологій і методик, спрямованих на розвиток здібностей учнів. Одну з таких оригінальних методик під назвою “Художник-режисер” запропонували О.Ільюшина та В.Сотніченко. Практичне застосування цієї методики вони розкрили на прикладі Громадянської війни в США.

Ця методика складається з двох частин.

1) “Урок-малюнок”. Дітям треба намалювати своєрідну панораму з основних образів та персонажів (війна між Північчю та Півднем, Прокламація Лінкольна про скасування рабства та ін.), зазначити час, коли відбувалися події (1861-1865) та їх наслідки (позбавлення рабовласників влади та перехід її до буржуазії). Ця робота сприяє формуванню вмінь:

- відтворення наукових понять в малюнках, схемах та піктограмах;
- встановлення між ними певної залежності (зв’язків);

- відтворення за малюнком засвоєного матеріалу;
- знаходження за допомогою ілюстрацій відповіді на поставлені вчителем запитання.

2) "Сам собі режисер". Учням треба намалювати кадри майбутньої кінострічки за допомогою піктограм, встановити між ними комунікативні зв'язки, змонтувати, придумати назву стрічки та озвучити її. Інші учні складають відгуки на стрічку. Здійснюється так званий аналіз правої та лівої руки (співставлення ліберальних та радикальних поглядів на подію) [5, с.20-26].

Методика "Художник-режисер" сприяє розвитку творчої уяви: здатності бачити певне явище з різних боків, включати його у відносини з іншими явищами; розвиває навички малювання, літературні здібності, вміння переводити словесну інформацію в образну форму, і нарешті, логічне мислення (операції аналізу та синтезу).

Проблема невольництва на Україні також знайшла своє відображення в методичних рекомендаціях. Так, Л.Шугаєва наводить яскраві приклади підбору та подання українських народних дум та історичних пісень під час розгляду теми "Культура України польсько-литовської доби: книгодрукування й усна народна творчість". На її думку, "здебільшого пісні мали оборонний характер, поєднуючись з роздумами про трагічну долю України". Значну увагу вона приділяє пісням, що характеризують тяжке становище українських невольників на чужині. І це не дивно. Адже українські народні думи та історичні пісні "відстоювали високі громадські та морально-етичні ідеали, мобілізували народ у боротьбі з поневолювачами" [10, с.3].

Але не менш важливе значення для художньо-образного висвітлення проблеми рабства на Україні має також художня література. Найяскравіші поетичні матеріали про невольників ми знаходимо в творчості Великого Кобзаря Тараса Шевченка. А.Бульвінський рекомендує використовувати на уроках історії, присвячених козацтву, поеми "Невольник" та "Гамалія". Художня література (особливо творчість українських класиків) містить цінний матеріал для утвердження в свідомості учнів високих моральних принципів [4; с.20-22].

Висновки... Підбиваючи підсумки, необхідно відзначити наступне. Впровадження особистісно-орієнтованого підходу до змісту освіти призводить до активізації творчих пошуків методистів, педагогів-новаторів з метою забезпечення якісного викладу навчального матеріалу на базі нової педагогічної парадигми. Проблема рабства має величезне значення не тільки в історичному контексті, оскільки рабство та торгівля людьми, хоч як це не парадоксально, є невід'ємними аспектами сучасності. Тому формування в школярів особистісного ставлення до рабства є дуже важливим для сучасного суспільства.

Використання схарактеризованих нами методів та засобів навчання, методичних рекомендацій та методичних розробок уроків може суттєво полегшити вчителям завдання формування в учнів особистісного ставлення до рабства на уроках історії. Багатий та різноманітний дидактичний матеріал, що застосовується при вивченні проблеми рабства, дозволяє організувати різні види діяльності учнів: від пізнавальної до творчо-пошукової та ціннісно-сміслової, що сприяє всебічному розвитку особистості. Зокрема, моральні питання, пов'язані з рабством, при належному їх вивченні сприяють формуванню в учнів цінностей доброти, гуманізму, демократії, активної життєвої позиції та патріотизму. Нарешті, подання зазначених матеріалів сприяє дотриманню принципу наочності, а українські історичні пісні та думи сприяють також дотриманню ідеї народності в навчанні.

Безумовно, розглянута нами проблема потребує подальшого дослідження. Постійно оновлюються освітні технології, з'являються нові цікаві й корисні методичні розробки й дидактичні матеріали. Саме дослідження такого плану, на наш погляд, служать однією з важливих умов єдності дидактичної теорії та практики.

Література

1. Александра М. Мандрівка античним Римом / М.Александра, С.Голованов // Історія в школі. – 1998. – № 11. – С.18-20.
2. Біляцький С.Д. Ми – не раби? / Сергій Біляцький, Наталка Ярова // Політика і час. – 2005. – № 12. – С.89-92.
3. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С.11-17.
4. Бульвінський А. Використання поетичної спадщини Тараса Шевченка на уроках історії України у восьмому класі // Історія в школі. – 1996. – № 1. – С.20-22.
5. Ільюшина О. Використання художньо-образних уявлень як прийом формування історичних знань на прикладі теми "Громадянська війна у США 1861 – 1865 рр." / О. Ільюшина, В. Сотніченко // Історія в школі. – 1998. – № 2. – С.20-26.
6. Історія України. Всесвітня історія: програми для загальноосвітніх навч. закл. 5 – 12 класи. – К. : Перун, 2005. – 142 с. – (Нова програма 12-річної школи).
7. Кулагина Г. А. Сто игр по истории: пособие для учителя / Кулагина Г. А. – М. : Просвещение, 1983. – 240 с.
8. Полторак Д. И. Технические средства в преподавании истории и обществоведения. – М.: Просвещение, 1976. – 176 с.
9. Турянська О.Ф. Особистісно орієнтоване навчання історії в школі : метод. рек. для студ.-практ. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – 104 с.
10. Шугаєва Л. Культура України польсько-литовської доби : книгодрукування й усна народна творчість // Історія в школі. – 1999. – № 8-9. – С.2-3.

Анотація

Подану статтю присвячено формуванню особистісного ставлення учнів до проблеми рабства на уроках історії. В її змісті розкриваються дидактичні методи та засоби, методичні рекомендації та методичні розробки педагогів-новаторів щодо проблеми рабства.

Аннотація

Данная статья посвящена формированию личностного отношения учащихся к проблеме рабства на уроках истории. В ее содержании раскрываются дидактические методы и средства, методические рекомендации и методические разработки педагогов-новаторов, касающиеся проблемы рабства.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

Рекомендовано до друку канд. пед. наук, доц. Акіншевою І.П.

□ 2008

Шевченко І.В.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМНО-КОМУНІКАТИВНОГО МЕТОДУ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасній педагогічній і методичній літературі існує твердження, що дошкільний вік є найбільш сприятливим для навчання іноземної мови. Доцільності навчання іноземної мови дітей у ранньому віці присвячені дослідження багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених (Н.Агуова, В.Гінзберг, С.Гоздецька, С.Збандуто, Л.Надудварі, В.Плахотнік та ін.). На думку науковців, навчання іноземної мови в дошкільному віці повинно сприяти не тільки практичному оволодінню мовою, а й загальному їх розвитку: розвитку рідної мови, мислення, пам'яті, уваги

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... У вітчизняній педагогіці висловлюються різні точки зору щодо визначення оптимального віку для початку навчання дітей іноземної мови.

Так, на думку таких учених як Н.Імідадзе, В.Леопольд, В.Натальїні, А.Табуре-Келлер, іноземної мови дитину необхідно починати навчати з народження в колі сім'ї за відомим класичним принципом "одна особа – одна мова".

Науковці Я.Коменський, Л.Надудварі, Т.Полонська, З.Футерман, Т.Шкваріна вважають, що навчати дітей іноземної мови необхідно починати з 3-х років. Найбільш чутливим періодом мовленнєвого розвитку дитини науковець А.Богущ вважає вік від 3 до 5 років оскільки в цей період у дитини надзвичайно розвинене мовне чуття, чутливість до рідної мови [1].

О.Гвоздев висловлює думку, що вік дітей від 3 до 4 років є сприятливим для початку навчання іноземної мови тому, що вони в цьому віці спроможні розпізнати на слух неправильну вимову звуків у мовленні інших, безпомилково використовувати велику кількість поодиноких граматичних явищ і мова, якою вони опанували, "стає для них справді рідною" [4].

Фізіологи В.Пенфільд і Л.Робертс висловлюють думку, що в дошкільному віці діти легко оволодівають мовою природним шляхом як засобом пізнання довкілля, і тому дуже важливо "не пропустити час початку навчання дітей другої мови" [6].

Отже, дослідження педагогів і фізіологів підтверджують, що саме дошкільний вік є найбільш сприятливим для навчання дітей іноземної мови.

Враховуючи вікові особливості, існують різноманітні технології навчання дітей у ранньому віці другої мови. Так, А.Богущ і Є.Митецька висловлюють думку, що оскільки педагог є основним співрозмовником, який спонукає дітей до співбесіди, саме його участь у діалогічних іграх сприяє успішному засвоєнню другої мови. На їх думку, саме діалогічні ігри максимально спонукають до іншомовного мовлення [2, с.43].

З.Футерман вважає, що під час навчання дітей іноземної мови слід спиратись на рідну мову, як засіб семантизації і це, в свою чергу, сприяє засвоєнню іноземної лексики [8, с.48].

Цієї ж думки дотримується і Т.Полонська, зауважуючи, що педагог повинен орієнтуватись на мимовільне запам'ятовування дітьми навчального матеріалу [7].

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у доведенні доцільності використання елементів системно-комунікативного методу під час навчання англійської мови дітей старшого дошкільного віку, які не вміють читати і писати іноземною (англійською) мовою. Розроблений Р.Мартиною системно-комунікативний метод навчання англійської мови, базується на принципах системності, комунікативної спрямованості навчання, послідовності, доступності, неперервності навчання, поступового ускладнення навчального матеріалу, а головне, багаторазового повторення навчального матеріалу. Завдяки багаторазовому повторенню матеріалу "він переходить у довготривалу пам'ять, що гарантує його вільне використання в мовленні" [5, с.41]. Засвоєний таким чином матеріал, надовго залишається в пам'яті дитини і слугує міцною базою для їх навчання в початковій і середній школі.

Багаторазове повторення навчального матеріалу, як уже було сказано, створює умови для вільного його використання в мовленні, тобто є основою для підготовки дітей у дошкільному віці до комунікативної спрямованості навчання їх англійської мови.